Suriye Merkezli Dinî Yayınlarda Hadis/ Sünnet Perspektifi: *et-Temeddünü'l-İslâmî* Örneği

The Perspective on Hadith and Sunnah in Religious Publications Based in Syria: The Case of al-Tamaddun al-Islami

Tuğba ALTUNCU

ORCID: 0000-0002-1689-2088 | ROR ID: https://ror.org/05es91y67 | e-Posta: tugba.altuncu@usak.edu.tr

Uşak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, Uşak, Türkiye

Uşak University, Faculty of Divinity, Hadith, Uşak, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Altuncu, Tuğba. "Suriye Merkezli Dinî Yayınlarda Hadis/ Sünnet Perspektifi: *et-Temeddünü'l-İslâmî* Örneği l". Dini Araştırmalar 69 (Aralık 2025), 325-360. https://doi.org/10.15745/da.1770183

Altuncu, Tuğba. "The Perspective on Hadith and Sunnah in Religious Publications Based in Syria: The Case of *al-Tamaddun al-Islami*". Religious Studies 69 (December 2025), 325-360. https://doi.org/10.15745/da.1770183

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 21.08.2025
Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 10.12.2025
Yayım Tarihi | Date of Publication: 31.12.2025

Değerlendirme:	Date of Publication:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme	Double anonymized - Two External
Benzerlik Taraması:	Plagiarism Checks:
Yapıldı – İntihal.net	Yes – İntihal.net
Yapay Zekâ Bildirimi:	Declaration of AI Use:
Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir	The author declared that no AIassisted technologies were used in the creation of this article.
Çıkar Çatışması:	Conflicts of Interest:
Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman:	Grant Support:
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans:	Copyright & License:
Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.
Etik Bildirim:	Complaints:
diniarastimalar98@gmail.com	diniarastimalar98@gmail.com

Öz

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisi, Suriye'de Osmanlı hilâfetinin fiilen sona erdiği ve topraklarının Batılı sömürgeci unsurlar tarafından işgal edildiği zorlu koşullar altında yayın hayatına başlamıştır. Söz konusu dönem, hem işgal yönetimine karşı verilen direnişin yoğunlaştığı hem de milliyetçilik ve sekülerleşme gibi kavramların toplum içerisinde giderek daha belirgin hale geldiği bir sürece tekâbül etmektedir. Bu tarihsel bağlam yönüyle dergi; modern dönemin siyasî ve fikrî yönelimlerine karşı ümmet bilincini önceleyen, İslâmî kimliği savunmayı amaçlayan, çağın entelektüel iklimine müdahil bir aktör konumundadır. Dergi, İslâm medeniyetinin modern dünyaya yön verebilecek dinamik bir düşünce ve hayat biçimi olduğunu vurgulayan bir yayın çizgisi izlemiş, kimlik krizleriyle karşı karşıya kalan İslâm toplumlarına, köklerine yaslanan ama çağın meselelerine cevap arayan bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. Böylece dinî, kültürel ve bilimsel değerler temelinde şekillenen bir perspektifle, her türlü bozulmaya karşı bir direnç geliştirmeyi hedeflemiştir.

Dergide yer alan yazılar; İslâmî ilimlere dair konular başta olmak üzere, edebiyat, sanat, bilim, teknoloji, felsefe, tıp gibi geniş bir yelpazeye yayılan alanlarda kaleme alınmış, güncel meseleleri hadislerle irtibatlandırma çabası dikkat çekmiştir. Dergide en fazla işlenen konu, "sosyal meseleler" olmuştur. Aile yapısı, gençlik sorunları, eğitim, yoksulluk gibi hususlar sıkça ele alınmış ve her bir konu İslâm'ın temel kaynaklarından deliller getirilerek yorumlanmıştır. Yaklaşık yarım asır yayınlanan *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde yer alan içerikler, medeniyet tasavvuru çerçevesinde yürütülen çalışmaları görünür kılmaktadır. Farklı dönemlerde işlenen konular, dönemin siyasî ve toplumsal koşullarına verilen tepkileri anlamak açısından zengin bir arşiv sunmakta, yayın sürecinde yaşanan kesintiler, kadro değişimleri ve içerikteki tematik dönüşümler, derginin gelişim seyrine ışık tutmaktadır. Bununla birlikte derginin dönemin siyasî hadiselerinden etkilendiği ve bu etkinin dergi sayılarına açık bir biçimde yansıdığı görülmektedir.

Bu çalışma, *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde yer alan hadis ve sünnet temalı yazıları

içerik bakımından inceleyerek, derginin anlayışını ortaya koymayı hedeflemektedir. Derginin hemen hemen her sayısında doğrudan hadis ve sünnet ile ilgili müstakil yazılar yer almakla birlikte, bunun dışındaki makalelerin muhtevasında da hadis ile bağlantı kurulduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırma, dergide yayımlanan tüm metinleri kapsamamakta; temsili nitelik taşıyan seçilmiş yazılara odaklı bir değerlendirme gerçekleştirilmektedir. Hz. Peygamberin vasıfları, sünnetin dindeki konumu, hadis tarihi, rivayeti ve şerhleri, metodolojik yaklaşımlar, tıbb-ı nebevî, oryantalistlere yönelik eleştiriler, eser tanıtımları ve tenkitleri gibi başlıklar altında derginin bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimler

Hadis, Sünnet, Suriye, İslâm Medeniyeti, et-Temeddünü'l-İslâmî.

Abstract

The journal *al-Tamaddun al-Islami* began publication under the challenging circumstances in Syria following the effective end of the Ottoman Caliphate and the occupation of its territories by Western colonial powers. This period corresponded to an era marked both by intensified resistance against the occupation authorities and by the increasing prominence within society of concepts such as nationalism and secularization. In this historical context, the journal was not merely an ordinary publishing enterprise; it positioned itself as an active participant in the intellectual climate of the time, prioritizing the consciousness of the ummah, aiming to defend Islamic identity, and responding to the political and ideological currents of the modern age.

The journal followed a publishing line that emphasized Islam as a dynamic system of thought and way of life capable of guiding the modern world, and it sought to offer a perspective to Islamic societies facing identity crises one that was rooted in their own traditions yet responsive to the issues of the contemporary age. Thus, it aimed to develop a resistance to all forms of corruption through a perspective shaped by religious, cultural, and scientific values.

The articles published in the journal encompassed a broad range of subjects, with a primary focus on Islamic sciences, but also covering literature, art, science, technology, philosophy, and medicine. A particular feature of the journal was its effort to relate contemporary issues to prophetic traditions. Among the various thematic areas, "social issues" were addressed most frequently. Topics such as family structure, youth problems, education, and poverty were discussed extensively, with each being interpreted through evidence drawn from the primary sources of Islam.

Published for nearly half a century, the content of *al-Tamaddun al-Islami* reflects the civilizational vision underlying its intellectual endeavors. The topics addressed in different

periods provide a rich archival resource for understanding responses to the political and social conditions of the time. Interruptions in publication, changes in editorial staff, and thematic shifts in content offer valuable insights into the journal's developmental trajectory. However, it is observed that the journal was influenced by the political events of the period, and this influence was clearly reflected in its issues.

This study aims to reveal the journal's perspective by analyzing, in terms of content, the articles on hadith and the Sunnah published in the journal *et-Temeddünü'l-İslâmî*. While almost every issue of the journal includes independent articles directly devoted to hadith and sunnah, it is also observed that other articles make reference to hadith in their content. Therefore, the research does not cover all of the texts published in the journal; rather, it provides an evaluation focused on selected representative writings. Under the headings of the Prophet's qualities, the position of the sunnah in religion, the historiography, transmission, and interpretation of hadith, methodological approaches, Prophetic medicine, critiques of Orientalists, and evaluations of works, the study seeks to identify the perspective adopted by the journal.

Keywords

Hadith, Sunnah, Syria, Islamic Civilization, *al-Tamaddun al-Islami.*

Giriş

I. Dünya Savaşı'ndan (1914-1918) sonra, Osmanlı Devleti'nin Suriye üzerindeki dört asırlık hakimiyeti sona erme sürecine girmiştir. Osmanlı topraklarının paylaşılması amacına yönelik yapılan Sykes-Picot anlaşması (1916) ve McMahon gizli yazışmalarıyla (1917) Orta Doğu'da Arap topraklarının gelecekteki siyasî statüsüne dair planlar söz konusu süreci hızlandırmıştır. Ümmet bilinci karşısında Arap milliyetçiliğinin yabancı unsurlar tarafından desteklendiği ve ivme kazandığı bu dönemde, Suriye, bir yıl kadar süren kısa ömürlü özerklik dönemi yaşamış, ancak 1920 yılında, San Remo Konferansı kararlarıyla Fransızlara teslim edilmiştir.[1] Bu tarihten itibaren yaklaşık çeyrek asır sürecek olan Fransız manda yönetimi altında Suriye, sadece siyasî olarak değil, sosyal ve kurumsal yapısı bakımından da bir dönüşüme uğramıştır. Fransa, Suriye'yi yekpare bir birim olarak değil, parçalı yapıda organize ederek Halep, Şam, Alevî, Dürzî ve Büyük Lübnan gibi özerk veya yarı özerk bölgeler oluşturmuştur.[2] Arap kimliğine dayalı ulusal birliğin oluşmasını engellemek ve farklı dinî/etnik gruplar arasında ayrılık yaratmak amacını taşıyan bu yapı, ilerleyen yıllarda ulusal direnişi zorlaştırdığı gibi, mezhep temelli siyasal fay hatlarını da kalıcı hale getirmiştir. Fransa 1920'den 1946 yılına kadar Suriye'nin sosyal dokusunu bozacak her türlü faaliyetin bizzat planlayıcısı olmuştur. Bu dönem içerisinde Batı hayranı bir kitle oluşturularak bürokrasiye yerleştirilmiş; orduya ve güvenlik birimlerine Nusayrî, Dürzî, İsmailî ve Hristiyan kökenli azınlıklar yerleştirilerek mevcut denge Sünnî-Müslüman çoğunluk aleyhine bozulmuştur.[3] Fransa, Suriye'den göreceli olarak elini çektikten sonra dahi toplumsal bölünmüşlüğü kendi siyasî projeleri ve çıkarları doğrultusunda kullanmaya devam etmiştir. Nitekim Suriye ordusunun temelini oluşturan Özel Doğu Akdeniz Birlikleri adlı askeri birliklerin neredeyse tamamı Nusayri ve Dürzi kökenlilerden oluşmakta, Sünnî Araplar ise açıkça dışlanmaktaydı. Sosyal ve ekonomik

[1] Bk. M. Yaşar Soyalan, *Emevî Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye* (İstanbul: Mana, 2013), 39; Özge Özkoç, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008), 20-21.

[2] Philip Shukry Khoury, *Syria and French Mandate: The Politics of Arab Nationalism* (New Jersey: Princeton University, 1989), 57-60.

[3] Bk. Soyalan, *Emevî Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye*, 40.

yapı da bu çerçevede dizayn edilerek, ekonomik yönden güçlü olan Hıristiyan azınlığa yeni imkanlar sunulmuş ve özel olarak koruma altına alınmıştır.[4] Fransa aynı zamanda Batı tarzı eğitim kurumları, seküler mahkemeler ve dernekler yoluyla da Suriye'deki düşünce zeminine tesir etmiştir.

1946 yılında Fransızlara karşı yeniden bağımsızlığını kazanan Suriye'de, siyasî istikrarsızlık dönemi devam etmiş, peş peşe gelen askerî darbelerle yönetim sık sık el değiştirmiştir. Bu durum, bölge halkı açısından yeni bir siyasî kimlik ve istikamet arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle hem geleneksel İslâmî yapılar hem de Arap milliyetçisi ve seküler hareketler farklı biçimlerde siyasî ve fikrî arenada etkili olmaya çalışmışlardır. 1940'lı yıllardan itibaren bir yanda Arap milliyetçiliği ve sosyalizmini savunan Suriye Baas Partisi, diğer yanda Sünnî İslâm anlayışını savunan Müslüman Kardeşler hareketi arasında keskin bir ideolojik rekabet doğmuştur. 1963 yılında darbe yoluyla iktidarı ele geçiren Baas Partisi, seküler ve otoriter bir devlet yapısı inşa ederken, bu tarihten itibaren İslâmî hareketlerle olan gerilim de giderek artmış ve toplum içerisinde kutuplaşmalar daha görünür hâle gelmiştir.[5]

Suriye'nin geçirmiş olduğu dönüşüm süreci, aynı zamanda birbirinden farklı kesimlerin kendi kimliklerini, düşüncelerini ve taleplerini ifade edebilecekleri yapı arayışını da beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda, farklı hedefleri olan çok sayıda cemiyet, dernek ve fikrî yapı ortaya çıkmıştır. Suriye'de özellikle İslâmî cemiyetlerin faaliyetlerine başlaması 1920 ve 1930'lu yıllarda Fransız mandası döneminde olmuştur. Söz konusu hareketlerin asıl amacı İslâm anlayışını yeniden canlandırmak ve Batı kültürünün yayılmasını engellemektir.[6] Bu bağlamda 1932 yılında kurulan et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti ve onun yayın organı olan *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisi, modern dönemin siyasî ve kültürel meydan okumalarına karşı bir duruş geliştirmeye çalışan en önemli kurumsal yapılardan biri olmuştur. İslâmî ilimlerin

[4] Soyalan, *Emevî Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye*, 44-45.

[5] Thomas Pierret, "The Syrian Baath Party And Sunni İslam: Conflict and Connivance", *Middle East Brief* 77 (2014), 2.

[6] Joshua Teitelbaum, "The Muslim Brotherhood in Syria, 1945-1958", *Middle East Journal* 65/2 (2011), 215; Gülşah Neslihan Akkaya, "Suriye'de İslami Muhalefetin Yeniden Canlanışı", *Tezkire* 48 (2014), 123.

güncel meselelerle ilişkilendirilerek yeniden yorumlandığı bu dergide, özellikle hadis ve sünnet konularında kaleme alınan metinler dikkat çekici bir yer tutmaktadır. Bu nedenle derginin genel ideolojik eğilimleri ve kültürel faaliyetlerinin hadis-sünnet anlayışı özelinde incelenmesi ayrıca önem kazanmıştır.

Bu çalışma, *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde yer alan hadis ve sünnet temalı yazıları incelemek sûretiyle, derginin hadise yaklaşımını ve onun toplumsal işlevini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İnceleme, sünnetin Kur'ân'la ilişkisi, Hz. Peygamber'in örnekliği, hadislerin ahlakî ve toplumsal mesajları ile oryantalist eleştirilere verilen cevaplar gibi konular üzerinden yürütülmüş; bu çerçevede derginin, hadisi modern dönemde kimlik, kültür ve medeniyet inşasında işlevsel bir referans kaynağı olarak konumlandırdığı tespit edilmiştir.

1. Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti ve Faaliyetleri

et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti, Suriye'de dinî ve kültürel alanda etkinlik gösteren en önemli sivil kuruluşlardan biri olarak Ahmed Mazhar el-Azme'nin[7] (1909-1982) gayretleri sonucunda 5 Mayıs 1932 tarihinde Şam'da kurulmuştur. Bu yönüyle, el-Hidâyetü'l İslâmiyye Derneği'nden sonra Şam'da kurulan ikinci büyük İslâmî cemiyet olma özelliği taşımaktadır.[8] Cemiyet, savaşın yaralarını sarmak isteyen çok sayıda İslâmî dernek gibi, yardım alanında faaliyet gösterse de, kendisini sadece sosyal yardımlarla sınırlamamış, Suriye'de dinî düşünceyi yeniden inşa etmeyi amaçlayan bir misyon benimsemiştir. Şam'da ıslahatçı Selefîlik ekseninde şekillenen bir düşünce yapısına sahip olmakla birlikte,[9] amaçlarına uygun olarak çalışan tüm kişi ve kurumlarla iş birliğine açık bir yaklaşım sergilemiştir.

[7] Ahmed Mazhar el-Azme, Suriye'de köklü Türkmen bir aileye mensuptur. Hukuk ve Edebiyat eğitimi almış ardından bir süre avukatlık ve öğretmenlik yapmıştır. Siyasetle yakından ilgilenen el-Azme, Suriye'de milletvekilliği, Devlet Denetleme Ofisi başkanlığı, Tarım Bakanlığı gibi idari görevleri yerine getirmiştir. Kufî hattı ve tezyinat gibi sanatlarla da ilgilenmiştir. İslâm eğitimi ve Arap kültürü üzerine çalışmalarının yanı sıra İslâmî ilimlerde de eserler telif etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetlerine dair tefsiri bulunmaktadır. Ayrıca iki de şiir kitabı mevcuttur.

[8] Bâsil er-Rifâî, "el-Cem'iyyâtü'l-İslâmiyye fî Sûriye", *Râbıtatü Udebâi'ş-Şâm* (Erişim 01 Haziran 2025).

[9] Abdurrahman el-Hâc, "et-Temeddünü'l-İslamî ve's-Selefiyiyyetü'l-Islâhiyyetu'ş-Şâmiyye", *Al-Multaka* (Erişim 01 Haziran 2025).

et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti'nin ilk başkanlık görevini, aynı zamanda kurucu üyelerinden biri olan Muhammed Hamdî el-İstuvânî es-Sefercelânî üstlenmiştir. Derneğin kuruluşundaki yönetim kadrosu, dönemin Şam aydınlar sınıfını temsil eden önemli şahsiyetlerden oluşmuştur. Bu ilk yönetim kurulunda yer alan isimler, Abdülfettah el-İmâm, Abdurrahman el-Hânî, Abdülhakîm el-Munîr, Ahmed Hilmî el-Allâf, Abdülhamîd Kerîm ve sekreterlik görevini üstlenen Ahmed Mazhar el-Azme'dir.[10] Bu kadro, derneğin fikrî yöneliminin ve toplumsal etkisinin şekillenmesinde etkili bir rol üstlenmiştir. Özellikle Azme'nin sekreterlik görevi aracılığıyla sürdürdüğü katkı, derneğin düşünce yapısının ve faaliyetlerinin şekillenmesinde kilit bir unsur olmuştur. Azme, kuruluş sürecinde üstlendiği bu idarî görevini yaklaşık otuz yıl boyunca aralıksız olarak yürütmüş; 1962 yılında dönemin başkanı Şeyh Muhammed Hasan eş-Şattî'nin vefatının ardından derneğin başkanlığına seçilmiştir. Cemiyetin işlerini yürüten isimlerin başında, Hasan eş-Şattî, Muhammed Ahmed Dehmân, Behcet el-Baytâr, Ali Zibiyân gibi isimler bulunmaktadır.[11]

Cemiyet, yayınlamış olduğu tüzüğe göre siyaset ve mezheb ile ilgilenmediğini dile getirmiş olsa da ülkenin siyasî gündem ve gelişmelerine bigâne kalmamıştır. Cemiyetin, hükümetin politikaları ile ilgili görüşler ortaya koyduğu ve dönemin siyasî zemininde önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür.[12] Öte yandan et-Temeddünü'l-İslâmî, parlamentoda temsiliyeti oldukça önemsemekte ve Müslümanların haklarını savunmak gayesiyle siyasete katılımı teşvik etmektedir. Nitekim, Mazhar el-Azme, itibar ve şöhret aşkı ile değil halkın hakkını savunmak, adaleti yüceltmek, topluma hizmet etmek gayesiyle Müslümanların meclise camiye koşar gibi koşmaları gerektiğini söylemiştir.[13] Bu ifadelerin, Müslüman kimliğinin Suriye'de ve uluslararası arenada barışçıl bir şekilde korunmasına yönelik olduğu söylenebilir.

[10] Ahmed Muaz el-Hatîb, "Rihletü't-Temeddüni'l-İslâmî", *Darbuna* (Erişim 01 Haziran 2025).

[11] Hatîb, "Rihletü't-Temeddüni'l-İslâmî".

[12] Muhammed Hıdır Hüseyn, *Mevsûatu'l-a'mâli'l-kâmile li'l-İmâm Muhammed Hıdır Hüseyn*, nşr. Ali Rıza Hüseyn (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2010), 22/137.

[13] Ahmad Mouaz Al-Khatib, "Al-Tamaddun Al-Islamı: Passé Et Présent D'une Associatıon Réformıste Damascène", çev. Thomas Pierret, *Maghreb Machrek* 198 (2008), 87.

1.1. Cemiyetin Faaliyetleri: et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti'nin faaliyetlerinin önemli bir ayağını yayıncılık oluşturmaktadır. Cemiyet, kendi matbaasına sahip olmanın sağladığı imkânla yüzlerce eseri neşrederek hem klasik hem de çağdaş dinî literatüre kolayca ulaşılmasına katkı sunmuştur. Bu yayınlar yalnızca Arapça ile sınırlı kalmamış; Batı kamuoyuna İslâm'ı tanıtma gayesiyle İngilizceye birçok eser tercüme edilmiştir. Çeviri faaliyetleri, cemiyetin selefî düşüncenin uluslararası düzeyde tanıtılmasına yönelik misyon üstlenen bir kurum olarak hareket ettiğini göstermektedir. Bu doğrultuda çeşitli konferanslar ve toplantılar da düzenlenmiştir. Özellikle, Arap akademisi bünyesinde düzenli olarak gerçekleştirilen konferanslarla aralarında Hindistanlı âlim Ebu'l-Hasen en-Nedvî (1914-1999) gibi dünya çapında tanınan ve farklı coğrafyalardan gelen âlimler, Şam'ın aydın sınıfıyla bir araya getirilmiştir. Diğer taraftan, cemiyet mensubu âlimler camilerde verdikleri halka açık vaaz ve derslerle, et-Temeddün'ün fikrî etkisinin toplumsal tabana yayılmasını sağlamışlardır.[14]

Cemiyet okuma-yazma oranlarını artırmaya yönelik çalışmalar da yapmış bu anlayış doğrultusunda çeşitli bölgelerde ücretsiz bir şekilde hizmet veren çok sayıda okul inşa edilmiştir. Eğitim alanındaki en somut girişimlerden biri ise 1945 yılında kurulan et-Temeddünü'l-İslâmî Lisesi'dir. Söz konusu lise, derslerin çoğunun doktora derecesine sahip hocalar tarafından verilmesi, eğitim sürecinde öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşımın benimsenmesi ve müfredatı yönüyle dönemin geleneksel okullarından ayrılan bir yapıya sahiptir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin katı hiyerarşiden ziyade karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı bir zeminde sürdürülmesine önem verilmiştir. Kendine güvenen, donanımlı bireyler yetiştirilmesi cemiyetin eğitim alanındaki öncelikli hedeflerinden biri olmuş, bu minvalde müfredat, dinî muhtevaya sahip derslerin yanı sıra yabancı dil ve sanat gibi alanları da içerecek şekilde zenginleştirilmiştir.[15] Böylece cemiyet, kendi fikrî çizgisini koruma ve bu çizgiye bağlı nesiller yetiştirme yolunda önemli bir adım atmıştır.

[14] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 85; "Durûsu Ramazân et-Temeddün", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 11/13 (1364), 183.

[15] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 85; Süleymân el-Cafan, "Medresetünâ tehzîben ve ta'lîmen", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/25 (1365), 387-388.

Ekonomik imkânsızlıklar yaşayan öğrencilere, burs ve maddi destek temin edilmesi cemiyetin önemli faaliyet alanlarından birini oluşturmaktadır. Aynı zamanda temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çeken insanlar için, gıda, barınma ve sağlık alanlarında destek sunulmaya çalışılmıştır. Bu yardımlar konusunda ayrımcı bir tutum sergilenmemiştir. Nitekim çeşitli suçlara karışmış mahkûmların da sosyal hayata uyum sağlayabilmesi, topluma kazandırılabilmesi noktasında onlara çeşitli destekler sağlanmıştır. Cemiyet tarafından 1959 yılında bir de dispanser açılmıştır. Bu sağlık merkezi, 2008 yılına kadar yaklaşık beş yüz bin hastaya düşük ücretli sağlık hizmeti sağlamış ve insanların hekimlere erişimini kolaylaştırmıştır. Bu hizmetler, dinî veya etnik farklılık gözetilmeksizin sunulmuş; yoksul insanların karşılamakta zorluk çekeceği cerrahi müdahale gibi yüksek maliyetli sağlık hizmetlerinin finansmanı da cemiyet tarafından üstlenilmiştir. Ayrıca Cemiyet, hem Suriye'de hem de yurt dışında cami inşaatlarına sağladığı maddi katkılarla dinî mimarinin inşasına ve ibadethanelerin toplumsal dayanışma merkezleri olarak işlev kazanmasına yönelik destekleyici bir rol üstlenmiştir.[16] Derneğin finansal kaynağı ise üyelik aidatları, maddi destekler, kitap ve dergi satışlarından oluşmaktadır.[17] Bütün bu faaliyetler Temeddünü'l-İslâmî'nin Suriye'de güçlü ve kalıcı bir yapıya kavuşmasını sağlamış, aynı zamanda düşünce çizgisinin geniş bir kitle tarafından kabul görmesine zemin hazırlamıştır.

1.2. Cemiyetin Savunduğu İlkeler: Derginin ilk sayısında Ahmed Mazhar el-Azme tarafından "Umudumuz İslâm'da" başlıklı bir giriş yazısı kaleme alınmış ve derginin tanıtımı yapılmıştır. Yazar bu makalede, İslâm dünyasının içinde bulunduğu ahlâkî ve sosyal krizlere değinmiş, Müslümanların bugünkü dağınık halini eleştirmiştir. İnançsızlık ve beraberinde getirdiği ahlâkî sorunları, Batı'ya duyulan hayranlık ve gelenekten kopuşu, İslâm toplumlarının çöküşünün nedenleri olarak sıralayan el-Azme; bu sorunlar karşısında İslâm'a ait değerlerin

[16] Ayrıca bk. Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 85-87.

[17] "Nizâmu Cemiyyeti Temeddüni'l-İslâmî", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 29/5-8 (1382), 167; Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 85-88.

toplumda ihya edilmesi gerektiğini savunmakta, bu sorunlar karşısında çözümün genç kuşaklarda, İslâm bilincine sahip "mübarek ümmette" olduğunu vurgulamaktadır.[18] Ona göre İslâm, akıl, bilim ve insanî değerlerle çatışmayan; bilakis bu değerleri kuşatan bir medeniyet anlayışıdır.

Aynı sayıda yayımlanan farklı makalelerde de Müslümanların neden geri kaldığına dair bazı sorulara cevap aranmaktadır. Bu minvalde *el-Cumûd* adlı makalesinde Muhammed Saîd el-Urfî, İslâm dünyasındaki geri kalmışlığın temel sebebini aklın âtıl bırakılması, mezhep taassubunun rahmet yerine fitneye dönüşmesi ve dinde taklid ve şekilcilik olarak açıklamaktadır. el-Urfî, Kur'ân ve sünneti düşünüp anlamaksızın, sadece yüzeysel biçimde okunmasını eleştirmektedir. Zira Kur'ân ve sünnet anlaşılmalı ve hayata aktarılmalıdır. O, İslâm'ın insan aklını özgürleştirdiğini, bireyi sorumluluğa çağırdığını dile getirmektedir. Ona göre, fikrî ataletten, taklidden kurtulmadıkça ve bir bilinç kazanmadıkça toplumun dirilişi mümkün değildir.[19] İlk sayıda yer alan bu yaklaşımlar, derginin sonraki sayılarında da hâkim olacak fikrî çizginin habercisi niteliğindedir.

Cemiyet, kendisini sosyal ve entelektüel alana müdahil bir yapı olarak tanımlayarak kurulduğu ilk dönemlerden itibaren ilmî ve toplumun ıslahına yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Silaha dayalı örgütlenme anlayışını reddetmiş; şiddeti, ülkenin iç siyasetini değiştirmek amacıyla yabancı güçlere dayanma düşüncesini ve bu doğrultuda yürütülen gizli faaliyetleri kabul etmemiştir.[20] Öte yandan, İslâm coğrafyası içerisindeki işgallere ve onların yönetimlerine karşı duran bir söylem geliştirmiştir. Bu bağlamda 1946 yılında sömürge yönetiminden kalan ve yabancılara özel statü tanıyan mahkemelerin kaldırılması hususunda önemli bir mücadele yürütmüştür. Filistin, Libya, Keşmir ve Cezayir gibi işgal altındaki Müslüman ülkelerin bağımsızlığını savunmak adına protesto çağrıları yapmış, dayanışma kampanyaları

[18] Ahmed Mazhar el-Azme, "Emâlüne fi'l-İslâm", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 2-3.

[19] Muhammed Saîd el-Urfî, "el-Cumûd", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 13-16.

[20] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 87.

düzenlemiştir.[21] Özgür yaşamanın insanlığın, en temel hakkı olduğu; Dâru'l-İslâm'ın yalnızca Müslüman ülkelerden ibaret olmadığı, aynı zamanda adalet ve özgürlüğün hüküm sürdüğü gayrimüslim devletleri de kapsadığı; çoğulcu bir toplumda laikliğin İslâm'a aykırı olmadığı; insan haklarını hiçe sayan diktatörlüklerle mücade edilmesinin gerekli olduğu; vatan sevgisinin dine aykırı değil, bilakis onun bir parçası olduğuna dair çeşitli fikirleri yansıtan bir tavır sergilemiştir.[22]

et-Temeddün'ün eleştirel söylemi içerisinde Batı'nın çelişkili tavırlarına sıklıkla işaret edilmiştir. Buna göre, Batı özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri savunduğunu iddia etmesine rağmen fiilî olarak bu evrensel değerleri ihlal etmektedir. Batı'nın bireysel köleliği hukuken ortadan kaldırmasına rağmen, kitlelerin köleleştirilmesine göz yumduğunu, halkların topyekûn sömürgeleştirilmesini meşrulaştırdığını ifade etmektedir. Bu nedenle Batı'nın söylemleri, et-Temeddün tarafından samimiyetsiz bulunmaktadır.[23]

Diğer taraftan, Ahmed Mazhar el-Azme, Batı medeniyetinden istifade etme sürecinin yalnızca teknolojik alanlarla sınırlı tutulmaması gerektiğini dile getirmektedir. O, eğitim, edebiyat gibi çeşitli alanlarda Batı'nın faydalı yönlerinin değerlendirilmesinin önemine işaret eder. Bu yaklaşım *et-Temeddün* dergisinin yayın çizgisinde açık biçimde gözlemlenmektedir. Nitekim dergide, Batılı eğitimcilerden Friedrich Fröbel'in (1782-1852) özellikle çocuk eğitimi alanındaki yaklaşımları ve pedagojik katkıları olumlu bir dille ele alınmıştır. Aynı zamanda, Batı'daki okulların "derin kavrayışlı ve yüksek hedeflere sahip bireyler" yetiştirdiği belirtilerek, buna karşılık İslâm dünyasında eğitimin ezberci, yüzeysel ve kalıcılığı olmayan bilgi aktarımı şeklinde yapıldığı, bu nedenle de etkisiz kaldığı yönünde bir eleştiri yapılmıştır. Bu eleştiriler, İslâm toplumlarının eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması gerektiğine dair

[21] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 80.

[22] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 88.

[23] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 81.

bir çağrıyı da içinde barındırmaktadır.[24]

et-Temeddünü'l-İslâmî, gayrimüslimlerle ilişkiler konusunda ilkelere dayalı bir tutum sergilemiştir. Çoğulcu yapıya sıcak bakan, barışa ve huzura dayalı bir yaklaşım benimsemiştir. Müslüman ve Hristiyanlar başta olmak üzere gayrimüslimler arasında yaşanan gerilimlerin yalnızca sömürgecilerin kışkırtmalarına indirgenemeyeceği, toplumda ön plana çıkan bazı kişilerin de cehalet ve basiretsizliklerinin dinin temel ilkelerinden bihaber tutumlarının da bu sürece katkı sağladığı ifade edilmiştir. Halkın dinî duygularının, taassup ve cehalet sahibi kimseler tarafından kışkırtılmasının sömürgecilerin böl-yönet siyasetini kolaylaştırdığı dile getirilmiştir. Bazı kesimlerin Müslümanlar hakkında kullandıkları "İslâm'ın gayrimüslimlere yönelik yaklaşımı savaş, cizye ve zorla dönüştürmeden ibarettir" şeklindeki indirgemeci değerlendirmelerine karşı çıkarak, İslâm'ın Kur'ân ve sünnete dayalı ilkelerinden hareketle, kitap ehli ile maslahat çerçevesinde güçlü ve samimi ilişkiler kurulabileceğini ve bu ilişkilerin savaş dışı barışçıl temellere dayandığını savunmaktadır.[25]

et-Temeddünü'l-İslâmî, kadının, toplumda merkezi bir öneme sahip olduğu düşüncesindedir. Daha 1930'lu yıllarda, kadınların yalnızca aile içerisinde sınırlı roller üstlenmeleri gerektiğini savunan muhafazakâr anlayışlara karşı, onların toplumsal, ahlakî ve hatta siyasî sorumluluklar bakımından erkeklerle eşit konumda olduğunu savunmuştur.[26] Bu doğrultuda dernek, 1932 yılında kurulduğu tarihten itibaren bir kadın komitesi oluşturmuştur. Komite 2008 yılında yeniden düzenlenmiş, derneğin genel kurulunda üniversite mezunu üç kadın yer almıştır. Bununla birlikte *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde birçok kadın yazar da makaleleri ve düşünceleriyle dönemin entelektüel düşüncesine katkı sağlamıştır.[27] Bu minvalde, derginin ilk sayılarından itibaren İslâm'da kadının değerini ele alan çeşitli makaleler yayınlanmıştır. Bu makalelerde genel olarak, kadınları ötekileştiren, arka plana atan ve inciten söylemler,

[24] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 80; Bk. Mahmûd Mehdî el-İstanbûlî, "Hafletü şehâdât", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/12-13 (1365), 199; "Froebel ve hadâiku'l-etfâl", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/31-32 (1365), 490-491.

[25] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 82.

[26] Muhammed Behcet Baytâr, "Tefsîr: el-Emru bi'l-ma'rûf ve'n-nehyu ani'l-münker", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 5-6.

[27] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 82.

kadınlara karşı adaletsiz olan yaklaşımlar şiddetle eleştirilmiştir. Bununla birlikte cemiyet, İslâm'ın kadına bakışını, onu hem modern eleştirilerden koruyan hem de toplumsal hayatta önemli bir yere konumlandıran bir yaklaşımla sunmuştur. Makalelerde, Hz. Peygamber'in şefkat ve merhameti, onun evlilik hayatındaki örnekliği ele alınmış, İslâm'ın kadına verdiği malî, hukukî, ve ahlakî haklar detaylıca açıklanmıştır. Cemiyetin yaklaşımına göre, İslâm, kadını ne eski toplumlarda olduğu gibi köleleştirmiş ne de modern toplumların yaptığı gibi onu fıtratına aykırı rollerle yormuştur; bilakis, ona hem toplumsal itibarı hem de bireysel hakları koruyan dengeli bir statü sunmuştur.[28]

2. et-Temeddünü'l-İslâmî Dergisi'nin Yayın Hayatına Başlaması

Cemiyetinin en önemli faaliyetlerinden biri 1354/1935 yılında Şam'da aylık bir dergi olarak neşredilmeye başlanan *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisidir. Suriye'de yayımlanan ilk İslâmî dergi olan ve yayın hayatı yalnızca üç yıl süren *el-Hakâik*'ten[29] sonra, *et-Temeddünü'l-İslâmî*'nin yayımlanması Suriye açısından kayda değer bir gelişme olmuştur. Aynı ismi taşıyan derneğin dinî ve kültürel perspektifini kamuoyuna aktaran bir platform işlevi görmüştür. Yayın hayatı boyunca farklı dönemlerde çeşitli aksaklıklar yaşanmış; bazı aylarda dergi yayımlanamamış, bazı dönemlerde ise birkaç sayı bir arada çıkarılmıştır. Bu tür dalgalanmalar, dönemin siyasî, ekonomik ve toplumsal koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Dergide yer alan bazı sayılarda yazar isminin bulunmaması da dikkat çekicidir.

Derginin ikinci sayısında *et-Temeddünü'l-İslâmî*'den övgüyle bahseden bir şiir kaleme alan Muhammed el-Hasen es-Selmân, Cahiliye'den İslâm'a yönelik dönüşüme vurgu yaparak, derginin misyonuna da işaret etmektedir. Bu şiirde üstün ahlak sahibi Rasûlullah'ın getirdiği şeriat ile, karanlıklar içindeki zâlim bir toplumu hidayet yoluna çağırdığını, o topluluktan ba-

[28] Muhammed Behcet el-Baytâr, "Kabsu mine'l-ıslâhi'n-Nebevi: Hürmetü'l-mereti fi'l-İslâm", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354), 44-47.

[29] Dergi, selefîlere karşı tutucu İslâm anlayışına sahip bir yayın politikası izlemiştir. Bk. David Dean Commins, *Osmanlı Suriyesi'nde Islahat Hareketleri*, çev. Selahaddin Ayaz (İstanbul: Yöneliş, 1993), 236.

zılarının hidayete erdiğini, bazılarının ise gözlerini ve kulaklarını bu çağrıya kapatarak hüsrana uğradığını belirtmiştir. *et-Temeddünü'l-İslâmî*'nin ise onun güneşi ile parladığı ve hep parlak kalacağı dile getirilmiştir.[30] Böylece dergi Hz. Peygamber'in örnekliğiyle, onun mirasını sürdüren ondan güç alan bir çizgiyi benimsediğini, dönemin problemlerine karşı sünneti esas alarak mücadele etme amacı taşıdığını ortaya koymaktadır.

Derginin onuncu cildinden itibaren Suriye Matbuat Dairesi'nden alınan kağıt tahsisiyle birlikte ayda iki defa yayımlanmasına karar verildiği belirtilmektedir.[31] Kısa süre sonra dergi ayda dört sayı olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Derginin 12. yılından itibaren ise -bazı seneler haricinde- yıllık yayımlanan dergi sayısı kırka ulaşmıştır. Ancak her sayı düzenli olarak tek tek yayımlanamamış bazen on ayrı sayı birleştirilerek bir sayı şeklinde basılmıştır. Bu uygulama sonucunda, ayrı ayrı hesaplandığında toplamda 1595 olan dergi sayısı bulunmaktayken, fiilen basılan ve fiziksel olarak müstakil sayı niteliği taşıyan dergi adedi ise 570 olmuştur. Bütün bu sayılar 49 cilt halinde derginin internet sitesinde ulaşılabilir durumdadır.[32]

Dönem dönem kesintiler yaşamasına rağmen *et-Temeddünü'l-İslâmî*, 1402/1982 yılına kadar yayımını büyük ölçüde sürdürebilmiştir. Dergi söz konusu tarihte Suriye'de yaşanan Hama olayları sonucunda kapanmıştır.[33] Bu tarihten sonra dergi yönetimi, durdurulan yayın faaliyetleri için yeniden yayın izni almaya çalışmış, ancak yasal çerçeveye tamamen uygun biçimde yapıldığı iddia edilen çok sayıda girişime rağmen bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Camilerde suyun israf edilmemesi yönünde bir broşür yayımlanmasının bile yasaklanması,[34] ülkedeki politik gerilimlerin yayın faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Yaklaşık elli yıl yayın hayatını sürdüren derginin siyasî nedenlerden dolayı kapatılmasının

[30] Muhammed el-Hasen es-Selmân, "Târihu Mecelleti't-Temeddüni'l-İslâmî", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354), 43.

[31] Ahmed Mazhar el-Azme, "Âmu't-Temeddüni'l-İslâmî'l-Âşir", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 10/1 (1363), 3.

[32] Islamictmddn, "التمدن الإسلامي" (Erişim 14 Haziran 2025).

[33] Bk. Abdul Rahman Al- Haj, "Salafism and Salafis in Syria: From Reform to Cihad", *AMEC: Afro-Middle East Centre*. (Erişim 14 Haziran 2025).

[34] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 89.

ardından et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti de sosyal yardım ve kültürel faaliyetlere odaklanmıştır.[35]

3. et-Temeddünü'l-İslâmî Dergisi'nde Hadis ve Sünnet

3.1. Hz. Peygamber'in Özellikleri ve Sünnetin Dindeki Yeri:

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisinin pek çok sayısında Hz. Peygamber'in güzel ahlakına dair örnekler verilmektedir. İlk sayıda Ahmed Mazhar el-Azme, Hz. Peygamber'in ahlâkını idealize eden, onu evrensel bir ahlâk modeli olarak sunan bir makale kaleme almıştır. Hz. Peygamber'in çocukluk ve gençlik dönemlerinde dahi Cahiliye döneminin kirlerine bulaşmadığına, onun risâlet öncesinde de "emîn" olarak vasıflanarak güvenilir oluşunun toplum içerisinde kabul gördüğüne işaret eder. İnsanların eğlence ve sefaya daldığı bir dönemde onun Allah'a yöneldiğini, toplum içindeki bozulmalara asla karışmadığını, kendini kötülüklerden koruduğunu, insanlar bâtıla topluca yönelse bile ondan yüz çevirdiğini belirtir.[36] Bu yaklaşımıyla bir dönem ne kadar kötü ve bozulmuş olursa olsun insanın temiz kalmak için çaba göstermesinin gerekliliğini vurgular ve bunu Hz. Peygamber'in örnekliğiyle ele alır. Azme'nin Hz. Peygamber'in güzel ahlakını açıklarken George Bernard Shaw'ın (1856-1950) onun hakkındaki övgü dolu sözlerine de yer vermesi,[37] Hz. Peygamber'in şahsiyetinin evrensel olarak takdir edildiğini göstermeye yönelik bir yaklaşımdır. Böylece Azme, Batının tesiri altındaki gençleri de Hz. Peygamber'in ahlâkına yönlendirmeye çalışır.

Dergi, ikinci cildinde ise Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerine dair "orta boylu", "güzel yüz hatları", "gözleri siyah ve parlak", "saçları ne kısa ne uzun, gür sakallı" gibi betimlemeler ile onu mükemmel yaratılışın somutlaşmış hali olarak takdim etmekte ve bu özellikleri liderlik vasıflarıyla ilişkilendirmektedir. Güçlü bir yürüyüş, dik duruş, kararlı bakış gibi tas-

[35] Khatib, "Al-Tamaddun Al-İslami", 79.

[36] Ahmed Mazhar el-Azme, "Ahlaku'r-Rasûli'l-A'zâm", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 8-9.

[37] Azme, "Ahlaku'r-Rasûli'l-A'zâm", 8-9.

virler, fiziksel görüntüsünün yanı sıra güçlü kişiliğine yönelik atıfları yansıtmaktadır. Peygamber'in nezaketi, hitabet yeteneği ve anlaşılır konuşmasıyla gönüller kazandığına vurgu yapılmakta, O'nun bütün insanlar için müjdeleyici, uyarıcı ve toplumu ıslah edici yönüne işaret edilmektedir. Onun insanlar arasında eşitlik sağladığı, aristokrasiyi ortadan kaldırdığı belirtilerek sosyalizm ve komünizm gibi akımlar eleştirilmiştir.[38] Yine batılı düşünür ve ilim adamlarının Hz. Peygamber'e yönelik düşüncelerine şu sözler ile yer verilmiştir:

Her ne kadar Batı âlimlerinin çoğu ona insafla yaklaşmamışsa da, içlerinden basiretli ve adaletli olanlar çıkmıştır. Sir William Muir (1819-1905), Sîretü Muhammed adlı kitabında şöyle der: "Hz. Muhammed sözlerinin açıklığı, dininin kolaylığı ile temeyyüz etmiştir. Aklı hayrete düşüren işler başarmıştır. Tarih, Hz. Muhammed'in yaptığı gibi kısa bir zamanda ruhları uyandıran, ahlâkı dirilten, fazileti yücelten bir ıslahatçıyı görmemiştir." Thomas Carlyle (1795-1881) ise Kahramanlar adlı kitabında şöyle der: "Bu çağın medeni bireylerinden herhangi biri için, İslâm'ın yalan bir din olduğu ve Muhammed'in sahtekâr bir aldatıcı olduğu zannına kulak vermek en büyük ayıp hâline gelmiştir. Artık bu tür saçma sözlerin yayılmasına karşı savaşma zamanıdır."[39]

Dergide Hz. Peygamber'e ta'zim etmek onun sünnetine uymak ile ilgili yazılar da yer almaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in ismiyle isimlenmenin dünyada ve ahirette faydalı olduğuna yönelik birbirini destekleyen rivayetlere yer verilmiştir. Mevlid gecesini ihya etmenin köklü bir gelenek olduğu, bu gecenin ışıklarla süslemek, insanlara ikramlarda bulunmak gibi faaliyetlerle sınırlı kalmaması gerektiği, asıl yapılması gerekenin Hz. Peygamber'in sünnetine yönelmek, insanları irşad etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak olduğuna değinilmiştir.[40]

Dergide Hz. Peygamber'in sünnetinin toplum açısından önemine de sıklıkla işaret edilmiş, sünneti öğrenmenin ve onun hayata aksettirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

[38] Zeki el-Hatîb, "Seyyidünâ Muhammed hüve'l-mu'cizetü'l-kübrâ", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 2/3 (1355), 112-116.

[39] Hatîb, "Seyyidünâ Muhammed hüve'l-mu'cizetü'l-kübrâ", 115.

[40] Muhammed Emîn eş-Şinkîtî, "Ta'zîmu'n-nebi ve't-tesmiyetü bi ismihi", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/4 (1356), 121.

Bu minvalde "Allah, kullarından ilmi çekip sökerek almaz; fakat âlimleri kabzetmek suretiyle alır. Nihayet hiç âlim kalmayınca, insanlar cahil başlar edinirler. Onlara sorulur, ilimsiz fetvâ verirler; kendileri de saparlar, başkalarını da saptırırlar."[41] rivayetiyle Müslümanların inancını, ibadetini, ahlakını şer'i kaynaklara dayandırması ve ilim elde etmek için gayret göstermesi gerektiği belirtilmiştir. [42]

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisinde, sünnetin konumuna dair makaleler de yer almaktadır. Nitekim dergide yayımlanan iki sayfalık bir makalede, sünnetin dindeki yeri ve Kur'ân'la olan ilişkisi doğrudan İbn Teymiyye'nin görüşleri ekseninde ele alınmıştır. Söz konusu yazıda, sahih sünnetin her durumda Kur'ân'ın mesajını desteklediği ve onunla hiçbir surette çelişmeyeceği, sünnetin Kur'ân gibi hüccet olduğu ve onun Kur'ân'ı açıklayıcı bir işleve sahip olduğu vurgulanır. Sünnetin Kur'ân'a asla aykırı olamayacağı ve onun hükümlerini neshedemeyeceği yönünde bir yaklaşım sergilenerek, bunun dışındaki görüşlerin hem Kur'ân'ın hem de sünnetin doğru anlaşılmadığının bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir.[43] Buna göre sünnet vahiy kaynaklıdır. Ayrıca, Kur'ân'da açık hüküm bulunmayan konularda sünnetin bağımsız bir teşrî kaynak olarak hüküm koyucu bir rol üstlendiği, sünnetin Kur'ân'da yer alan genel bazı hükümleri sınırlandırdığı ve bazen de onu detaylandırarak açıkladığına temas edilir.[44] Öte yandan dergi içerisinde İbn Teymiyye'nin görüşlerine sıklıkla yer verildiği ve yaklaşımlarına önem atfedildiği görülmektedir.

3.2. Hadis Tarihi: Dergi içerisinde ilk iki asırda hadislerin nakledilmesine dair genel bilgilere de yer verilmektedir. Hadis rivayetinin doğuşu, gelişimi ve korunması sürecini ele alan bir makalede özellikle, sahâbe döneminden itibaren hadis uydurmacılığı tehlikesine karşı alınan önlemler geniş biçimde ele alınmaktadır. Hadislerin ezberlenmesi, Hz. Ömer'in,

[41] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı, 1992), "İlim", 34; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *Sahîhu Müslim* (İstanbul: Çağrı, 1981), "İlim", 13; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Tirmizî, *Sünenü Tirmizî* (İstanbul: Çağrı, 1992), "İlim", 5.

[42] Abdurrahman el-Hânî, "el-Hadîs: es-Sünnetü ve'l-ictima", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/2 (1356), 38-39.

[43] "Min semerâti'l-kütüb: es-Sünnetü ve muvâfakatuhâ et-tâmmetü lil-Kur'ân", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 28/21-24 (1381), 484-485.

[44] "Min semerâti'l-kütüb: es-Sünnetü ve muvâfakatuhâ et-tâmmetü lil-Kur'ân", 484-485.

rivâyetlerin hatalı bir şekilde yayılmasından endişe etmesi nedeniyle, hadislerin naklini sınırlaması, şahit istemesi gibi hususlara değinilmiştir. Hz. Peygamber'in "Kim benim adıma bir yalan isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın"[45] rivayeti nedeniyle sahâbenin ona yanlış bir söz atfetmemek için dikkatli davrandığı belirtilmiştir. Makalede hadis uydurmacılığının ilk örneği olarak Abdullah b. Sebe olayı ele alınmaktadır. Buna göre Abdullah b. Sebe zahiren İslâm'a girmesine rağmen müslümanlar arasında fitne çıkarmış, Hz. Peygamber adına yalan sözler uydurmuştur. Bu nedenle Hz. Ali tarafından yakalanıp cezalandırıldığı ifade edilmektedir.[46]

3.3. Hadis Rivayeti ve Şerhleri: Dergide belli konulardaki hadisler bazen yorumlanmadan nakledilmiştir. Örneğin, Abdullah Muhammed ed-Dervîş tarafından İbn Huzeyme'nin (öl. 311) *Sahih*'inde yer alan namazların kılınışı, vakti, namazın kılınmasının caiz olmadığı yerler, namaz kılınmasının yasaklandığı yerler, namazı beklemek için mescitte oturmanın fazileti ve meleklerin onun için dua etmeleri, husûf, küsûf ve istiskâ namazları ile ilgili rivayetler arka arkaya sıralanmıştır. Böylece o, Hz. Peygamberin uygulamalarını doğrudan hadisler üzerinden literal bir şekilde aktararak insanlara anlatma yoluna gitmiş, rivâyetlerin hangi dönemde, hangi şart altında söylendiği veya mezheplerce nasıl yorumlandığı hususlarına değinilmemiştir.[47]

Bununla birlikte *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisi, sünnet-i seniyyeyi merkeze alarak toplumun dinî bilincini canlı tutmayı ve İslâmî değerlerin insanla bağını güçlendirmeyi ilke edinen bir yayın politikası benimsemiştir. Bu amaçla derginin çeşitli sayılarında hadisler şerh edilerek okuyuculara sunulmuştur.

Dergide, Buhâri ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer alan rivayetlerde, senedlerin genel iti-

[45] Buhârî, "İlim", 38; Müslim, *Sahîhu Müslim*, "Mukaddime", 1, 2, 3, 4.

[46] Hasân Bedreddîn el-Kâtib, "er-Rivâyetü fi'l-hadîsi'ş-şerîf", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 45/17-20 (1398), 226-228.

[47] Abdullah Muhammed ed-Dervîş, "Sahîhu İbn Huzeyme", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/1-4 (1402), 45-57.

barıyla aktarılmadığı sadece sahâbî râvîsi verilmekle yetinildiği görülmektedir. Bununla birlikte bazen rivayetin sahabî râvisi hakkında bilgi verilmiştir. Örneğin, "Helal bellidir, haram da bellidir"[48] ifadesiyle başlayan ve şüpheli şeylerden kaçınmayı tavsiye eden rivâyetin sahabî râvîsi Ebû Abdullah Nu'man b. Beşîr'in hayatı genel hatlarıyla şu sözlerle ele alınmıştır.

"*Sahabiler arasında adı Nu'man b. Beşîr olan başka kimse yoktur. Onun yüz on dört hadisi vardır. Buhârî ve Müslim bunlardan on tanesi üzerinde ittifak etmiş, Buhârî tek başına bir hadis, Müslim de dört hadis rivayet etmiştir. O, hicretten sonra Ensar'ın ilk doğan çocuğudur. Annesi, Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi Amra bint Revâha'dır. Kûfe'ye yerleşmiş ve Muaviye b. Ebî Süfyân zamanında oranın valisi olmuştur. Daha önce Humus'a vali tayin edilmişti. Muaviye vefat edince Yezîd onu tekrar vali yaptı. Yezîd öldüğünde, Kûfe halkı Abdullah b. Zübeyr'e biat edip onu destekledi. Hicrî 65 senesinde Hâlid el-Kelâî tarafından takip edildi ve pusu kurularak 64 yaşında şehit edildi. Maarratu'nnu'man ona nispet edilmektedir.*"[49] Rivâyetin sahabî râvîsine dair biligilerden sonra hadisin metninde zikredilen, *helâl, harâm, beyyin, müştebih, evşek, râ'î, himâ, itteka, istebra, dîn, ırz* gibi kelimelerin anlamlarına işaret edilmiş daha sonra rivayet hakkında hüküm ve görüşler aktarılmıştır.[50] Aynı rivayetin açıklaması bağlamında âlimlerin hayatlarında şüpheli şeylerden sakındıklarına dair örneklere, âlimlerin konuyla ilgili sözlerine de yer verilmiştir. İbnü'l-Mübârek'in (öl. 181/797) "*Şüpheli olan şeyden bir dirhemi geri çevirmem, yüz bin dirhem sadaka vermemden daha hayırlıdır*" sözü, "*Zemzem'den içmez misiniz?*" diye sorulan İbrâhim b. Ethem'in (öl. 161/778) "*Eğer bana ait bir kap olasaydı içerdim*" ifadesi bu hususta zikredilen sözlerdendir.[51]

Dergide hadislerin yorumlanmasında âyet ve hadislerden sıklıkla istifade edilmiş, rivâyetler Kur'ân'a arzedilmiştir. "*Allah kimin için hayır murad ederse onu dinde derin anlayış sahibi kılar. Ben ancak dağıtıcıyım, Allah ise verendir. Bu ümmet Allah'ın emri üzere daima ayakta kalacaktır;*

[48] Buhârî, "İmân", 39.

[49] Bedreddîn Âbidîn, "el-Hadîs: Fî terki'ş-şubühât", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/6 (1356), 165.

[50] Âbidîn, "el-Hadîs: Fî terki'ş-şubühât", 165.

[51] Âbidîn, "el-Hadîs: Fî terki'ş-şubühât", 167.

onlara muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir; tâ ki Allah'ın emri gelinceye kadar."[52] rivayeti, *"Resûl size ne verdiyse onu alın, sizi neden men ettiyse ondan sakının"*[53] "*Sana da zikri indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın ve onlar da düşünsünler"*[54] ayeti çerçevesinde Rasûlullah'ın teşrî ve tebliğ görevleri ekseninde değerlendirilmiştir.[55] Bu hususta bir diğer örnek ise *"Helâk edici yedi şeyden sakının"*[56] rivayetiyle ilgilidir. Hadiste geçen iffetli kadınlara zina isnadında bulunmak kısmı ile ilgili olarak *"İnananlar arasında hayasızlığın yayılmasını isteyenler için dünyada da ahirette de elem verici bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."*[57] mealindeki âyetin yanı sıra çok sayıda âyete yer verilmiştir.[58]

Dergide rivayetin alındığı eser müellifinin hayatı hakkında da bilgiler verildiği görülmektedir. İbn Hibbân'ın (öl. 354/965) es-*Sahîh*'inde yer alan "Ramazan ayı benim ümmetimin ayıdır" rivayetinin ardından İbn Hibbân hakkında *"Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî es-Sahîh ve birçok telifin sahibidir. İlim kaplarından, dirayetli kimselerden biridir. Horasan, Şam, Irak, Mısır ve Cezîre-i Fırât'ta ilim tahsil etti. Fıkıh, dil, hadis, tıp, astronomi ve kelâmda hüccet ve imam idi. Semerkand'da, ardından Nesâ'da kadılık yaptı, sonra memleketi Bust'a döndü ve orada, seksenli yaşlarının sonlarında, Şevval ayında vefat etti."* şeklinde kısaca bilgi verilmiştir.[59]

Dergide rivayetlerin açıklaması bağlamında güncel meselelerle ilişki kurulup sosyolojik tahliller yapılmış ve dersler çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu hususta şu rivayet örnek olarak verilebilir:

İbn Abbas şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah'ın bineğinin arkasında bulunuyordum. Bana "Ey genç! Allah'ın hükümlerini ve sınırlarını koru ki, o da seni koruyup kollasın. Allah'ı hatırından çıkarma ki onu her an karşında seninle birlikte bulasın. Bir şey isteyeceksen Allah'tan iste. Yardım dileyeceksen

[52] Buhârî, "İlim", 13.

[53] Haşr 59/7.

[54] Nahl 16/44.

[55] Abdurrahman el-Hânî, "Alâ minberi'l İslâm: Şerhu hadîsi şerîf", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 7-8.

[56] Buhârî, "Vesâyâ", 23; "Hudûd", 44.

[57] en-Nûr 24/19.

[58] Abdurrahman el-Hânî, "el-Hadîs: Şerhu hadisi şerîf", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/9 (1356), 262.

[59] Muhammed Ahmed Dehmân, "el-Hadîs: es-Sıyâm", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/7 (1356), 199.

Allah'tan yardım dile. Ve bil ki, ümmet toplanıp sana bir fayda vermek istese, ancak Allah'ın senin için yazdığı kadar fayda verebilir. Ve eğer sana zarar vermek isteseler, ancak Allah'ın senin aleyhine yazdığı kadar zarar verebilirler. Kalemler kaldırılmış, sahifeler dürülmüştür."[60]

Bu rivayet hakkında değerlendirmelerde bulunan Abdurrahman el-Hânî, Hz. Peygamber'in çocuk terbiyesine verdiği önemi vurgulayarak, Allah ile kul arasındaki bağın küçük yaşlardan itibaren kurulması gerektiğini belirtir. Rasûlullah'ın pedagojik yöntemlerine dikkat çeken yazar, onun, çocuklara özel meclislerde İslâmî değerleri öğrettiğini, böylece onları hem dinî hem ahlakî anlamda mücehhez bireyler olarak yetiştirdiğini ifade eder. Bu sayede İbn Abbas, Abdullah b. Ömer ve Ali b. Ebî Tâlib gibi genç sahâbîler, örnek alınacak alim ve rehber şahsiyetler hâline gelmiştir. Sahâbe neslinin İslâm'ı geniş coğrafyalara yayarak adaletli toplumlar inşa ettikleri belirtilir. Ancak zamanla bu ilkelerden uzaklaşıldığı, özellikle Batı menşeli veya din dışı eğitim sistemlerinin etkisiyle yeni neslin kimlik bunalımına sürüklendiği dile getirilir. Yazara göre yabancı misyoner okulları ve seküler maarif sistemi; orucu, namazı küçümseyen; İslâmî kıyafeti ve edebi "gericilik" olarak gören; buna karşılık gayri ahlâkî davranışları "medeniyet" sayan bir zihniyet üretmektedir. Yazar, bu durumu endişeyle dile getirerek hem aileleri hem yöneticileri, çocukların İslâmî değerlerle yetişmesi için sorumluluk almaya çağırır. Toplumun yeniden dirilişi ise ancak Hz. Peygamber'in sünnetine dönüşle mümkün olacağını dile getirmektedir.[61]

Hz. Peygamber'in kıyamet gününde Allah'ın gölgesinde bulunma müjdesini verdiği yedi kişiyi anlatan meşhur hadis[62] ve açıklaması topluma yönelik mesajları içeren en güzel örneklerden biridir. Yazar, ideal Müslüman şahsiyet tipini bu yedi davranış kalıbı üzerinden değerlendirirken; günümüzde bu özelliklerin ne ölçüde kaybedildiğine de dikkat çekmekte ve

[60] Tirmizî, "Sıfatu'l-Kıyâme", 59.

[61] Abdurrahman el-Hânî, "Alâ minberi't-terbiyeti'l-Muhammediyye: Şerhu hadîsi şerîf", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 2/9 (1355), 392-394.

[62] Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Başka bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah, yedi insanı kendi arşının gölgesinde barındıracaktır: Âdil devlet başkanı, Allah'a kulluk ederek serpilip büyüyen genç, tenhada Allah'ı anıp göz yaşı döken kimse, kalbi mescitlere bağlı müslüman, birbirlerini Allah için seven iki insan, güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma teklifini 'Ben Allah'tan korkarım' diyerek reddeden yiğit ve sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka veren kimse." Bkz. Buhârî, "Hudûd", 19; "Rikâk", 24.

okuyucuyu bir muhasebeye davet etmektedir.[63]

3.4. Hadis Metodolojisi: Son dönemlerde, selefî düşüncenin hadis rivâyetindeki metodolojik yaklaşımı hakkında görüş belirten âlimlerin başında Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî (öl. 1999) yer almaktadır. Elbânî, *Vücûbu't-tefakkuh fi'l-hadîs* adlı makalesinde hadis rivâyetinin sorumluluk bilinci ve araştırma üzerine bina edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre Hz. Peygamber atfen bir söz söylemek, İslâmî ilimler içinde çok ağır bir yüktür. Zira kişi bir hadis naklettiğinde aynı zamanda dinî bir hüküm de bildirmektedir. Bu nedenle kişinin naklettiği rivayetin doğruluğundan emin olması gerekir. Elbânî'nin üzerinde durduğu bir diğer husus ise hadisler hakkında sahihlik araştırması yapılmaksızın Hz. Peygamber'e nisbet edilmesinin caiz olmamasıdır. Bu şekilde nakledilen bir rivâyet, Hz. Peygamber'e yalan isnad etme tehlikesini de beraberinde taşımaktadır. Nitekim ona göre dinî anlayış, zayıf ve uydurma rivâyetler üzerine bina edilmemelidir. [64]

Elbânî, rivayetlerin sıhhatini tespit için iki yöntem önermektedir. Bunlardan ilki isnâd incelemesidir. İsnâdda yer alan her bir râvinin kimlikleri, güvenilir olup olmadıkları tespit edilmeli, senedin zincirinde kopukluk olup olmadığı belirlenmelidir. İkinci yöntem ise rivâyetlerin yalnızca sahih hadisleri derleyen eserlerden veya hadis tenkidiyle tanınan âlimlerin eserlerinden alınmasıdır. Elbânî, bir kişinin bir âlimin görüşünü taklit etmesini, ilmî sorumluluktan kaçmak olarak değerlendirir ve taklidi reddeder. Ona göre gerçek ilim otoriteye değil, delile uymaktır. O, ayrıca hadislerin nakli sırasında kaynak göstermenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Zira kaynağı belirsiz hadislerin zamanla toplumda uydurma rivayetlerin yayılmasına yol açtığını ve insanların rivayetlere güvenini zedelediğini belirtmektedir.[65] Dergide sahîh olduğu tespit edilen ahâd haberlerin mütevatir haberler gibi her konuda delil olarak kabul edilebileceğine de işaret edilmektedir.

[63] Bedreddîn Âbidîn, "el-Hadîs: Seb'atün fî zıllillah", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/8 (1356), 230-231.

[64] Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, "Vücûbu't-tefakkuh fi'l-hadîs", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 19/23-24 (1372), 529-530.

[65] Elbânî, "Vücûbu't-tefakkuh fi'l-hadîs", 529-530; Elbânî'nin hadis anlayışı ve metin tenkidine dair ayrıca bk. Muhammed Sıddık, *XX. Asırda Şam'da Hadis Çalışmaları* (Ankara: Fecr, 2022), 86-147, 259, 308; Nuran Sarıcı Doğan, *Elbânî'de Metin Tenkidi* (Ankara: Fecr, 2025), 75-153.

3.5. Hadis İlminde Otorite Olan Bazı Âlimler Hakkında Bilgi: Dergideki bazı makalelerde, sahâbe nesli ve hadis ilminde otorite olan bazı âlimlerin hayatı müstakil bir şekilde yer almaktadır. Bu âlimlerin şahsında onların hadis ilmindeki titizlikleri, hadis ve sünneti öğrenme ve korumadaki gayretleri gibi hususlara değinilmiş, İlim adamlarının koydukları her bir tuğla sayesinde geniş, kapsamlı, güvenilir ve müstakil bir ilim dalının vücuda geldiği ifade edilmiştir. Dergide sahâbe nesli başta olmak üzere, tâbiîn ve tebe-i tabiîn alimlerin hayatları ve ilmî kişiliklerine geniş yer ayrıldığı, onların yaşamlarına, ahlâkî ve ilmî duruşlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Nitekim Ebû Zer el-Ğıfârî (öl. 32) hakkında kaleme alınan bir makalede, onun hem tarihî kişiliği hem de ahlakî duruşu, rivayet ve tarih kitaplarına dayanmak suretiyle anlatılmıştır. Makalede öncelikle Ebû Zer'in nesebi ve ailesi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Buhârî ve Müslim'in rivayetlerine dayanarak Ebû Zer'in İslâm'a giriş süreci anlatılmıştır. Onun kardeşiyle birlikte Mekke'ye gelerek Resûlullah ile görüşmesi, ona iman etmeleri ve daha sonra kavmine dönerek kabilesini İslâm'a davet etmesi ayrıca, Ebû Zer'in katıldığı savaşlar, Hz. Peygamber'in ona dair övgüsüne de yer verilmiştir. Bununla birlikte Hz. Osman döneminde meydana gelen iç karışıklıklara geniş yer ayrılmış fetihlerin ardından Arap toplumunda sınıfsal farklılıkların belirdiği, eski kabile asabiyetinin yeniden canlandığı belirtilmiştir. Bu görüş Claude Cahen'in (1909-1991) yorumlarıyla desteklenmiştir. Sonuç olarak Ebû Zer el-Gıfârî, doğruluğu, adalet anlayışı ve dünyevî zenginlik karşısındaki tavrıyla sahâbe arasında seçkin bir örnek olarak takdim edilmiştir.[66] Dergide Ebû Zer dışında, Ebû Ubeyde b. Cerrâh (öl.18), Ammâr b. Yasir (öl. 37), Sa'd b. Ebî Vakkas (öl. 55), Ebû Hureyre (ö.58) gibi çok sayıda sahâbînin hayatlarına yer verilmiştir.

Bu husuta diğer bir örnek ise tebe-i tâbiîn âlimlerden Şu'be b. Haccâc (öl. 160) hakkında Ahmed Muhammed ed-Dervîş tarafından yazılan makaledir. Bu makalede Şu'be b. Haccâc'ın nisbesi, hayatı, ailesi, tabakası, ilmî durumu, akranlarıyla ilişkileri gibi bilgilere yer

[66] Ahmed Beşîr Şahîn, "es-Sahabiyyu'l-A'râbî es-Sâdık ez-Zâhid Cündeb b. Cünâde el-Mulakkab bi-Ebî Zerr", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/5-8 (1402), 105-110.

verilmiş, onun hadis ilminde "emiru'l-mü'minîn" olarak anıldığına değinilmiştir. Ricâl kitaplarında onun doğum tarihi ve vefatı ile ilgili farklı atıflara da temas edilmiş ancak bu bilgiler sadece aktarılmakla kalmış herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Yazar tarihlerdeki bu farklılığı ise "o çağda babalar, çocuklarının doğum zamanlarını kaydetme alışkanlığına sahip değillerdi" diyerek olağan bir durum olarak karşılamıştır.[67]

3.6. Tıbb-ı Nebevî: et-Temeddünü'l-İslâmî Cemiyeti üyelerinden tıp hekimi Muhammed Saîd es-Suyûtî tarafından Tıbb-ı Nebevî ile ilgili çok sayıda makale kaleme alınmıştır. Bir doktor olması yönüyle, Hz. Peygamber'in rivayet ve uygulamalarını modern tıbbın perspektifinden değerlendirmiş ve Hz. Peygamber'i tıp tarihinin önde gelen isimlerinden biri olarak konumlandırmıştır. Müellif, veba ve cüzzam gibi bulaşıcı hastalıklara dair hadislerdeki ifadeleri, bilimsel kavramlarla eşleştirerek, hastalıkların yayılmasını önleyici tedbirlerin ve karantinanın kökenini Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayandırmıştır. Karantina, izolasyon, hastalıklardan korunma, bulaş riski taşıyan kişilere yaklaşmama gibi ilkelerin; hacer, uzle, sirâye gibi ifadelerle Nebevî sünnette açıkça yer aldığını ifade etmektedir. Onun dikkate değer yönlerinden biri de, (**لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ**) hadisine[68] atıfla Hz. Peygamber'in sadece bulaşıcı hastalıklara karşı tecridi emretmesi, buna karşın kalıtsal ya da bulaşıcı olmayan hastalıklara sahip insanların sosyal hayatın dışına itilmesini reddettiğine dair görüşüdür.[69]

Suyûtî, hadislerde ve klasik İslâmî metinlerde geçen "cin" ifadesinin, bilimsel bağlamda da yorumlanabileceğini savunur. Ona göre, "cin" kelimesinin kökü olan "c-n-n", gizlilik ve gözle görülmeme anlamları taşımakta olup, bu yönüyle mikroorganizmalara yani çıplak

[67] Abdullah Muhammed ed-Dervîş, "el-Kütüb: Şu'be b. el-Haccâc", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/5-8 (1402), 123-135.

[68] Buhârî, "Tıp", 19; Müslim, "Selam", 102,103, 107, 111.

[69] Muhammed Saîd es-Suyûtî, "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 2", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354/1935), 48-53; Bulaşıcılık ile ilgili rivayetler hakkında bir başka değerlendirme için ayrıca bk. Veli Atmaca, "Hadisler Çerçevesinde Tıbb-ı Nebevî'nin İnanç Boyutu Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (2011), 42-43.

gözle görülemeyen, ancak varlığı etkileri sayesinde hissedilen bakteri ve virüslere işaret etmesi muhtemeldir.[70] Bu yönüyle yazar dini metinleri dönemin bilimsel bakış açısıyla değerlendirmeye çalışmaktadır.

Müellif, Hz. Peygamber'in abdest, namaz ve oruç gibi ibadet olarak yaptığı uygulamalarını koruyucu tıp açısından da değerlendirmiştir. Ona göre, abdest ve gusül gibi temizlik esaslı ibadetler, bulaşmayı önleyici hijyen kurallarını da içerisinde barındırmaktadır. Ağız, burun, göz ve eller gibi enfeksiyona açık organların düzenli suyla temizlenmesi, hastalıklara karşı doğal bir korunma sistemidir. Namazdaki hareketler ise eklem ve kas sistemini düzenlemeye, kan dolaşımını dengelemeye yardımcı olmaktadır. Bu hareketlerin her gün beş vakit düzenli olarak yapılması, vücudun sağlıklı ve sistemli çalışmasını destekleyen bir işleyiş sunar. Oruç vücuttaki toksinlerin atılmasını, sindirim sisteminin dinlenmesini ve iştah kontrolünü sağlayarak organların sağlıklı işlemesini destekler. Ayrıca Hz. Peygamber'in sarhoşluk veren ve uyuşturucu etkisi taşıyan her türlü maddeyi yasaklaması,[71] misvak kullanımı, domuz etinden kaçınma, suya üflememe, az yemek yeme gibi hadislerde geçen Hz. Peygamber'in çok sayıda uygulamasını bir doktor gözüyle analiz etmiştir.[72] Müellife göre bu uygulamalar, modern tıbbın temelini oluşturan "önleyici sağlık" anlayışıyla birebir örtüşmekte, dolayısıyla İslâmî ibadetlerin aynı zamanda beden sağlığını gözeten bütüncül bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in uygulamalarının sağlığa katkılarına yönelik bir başka makale de tabip Abdurrahman eş-Şahbender tarafından kaleme alınmıştır. İçki yasağı, bulaşıcı hastalık veya tehlikeli genetik bir hastalık durumunda nikahın feshi, aşırı yemek yemekten sakındırma, misvak kullanımının teşviki gibi hükümlere değinmiştir. Ayrıca yazar, abdestte suyun kullanımının hikmeti hakkında da geniş açıklamalarda bulunmuştur. Su kıtlığı olan Hicaz gibi

[70] Muhammed Saîd es-Suyûtî, "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 1", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 4-8.

[71] Muhammed Saîd es-Suyûtî, "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 3", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/3 (1354/1935), 83-85.

[72] Muhammed Saîd es-Suyûtî, "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 4", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/4 (1354/1935), 130-132.

bir beldede, suyun tasarruflu kullanılmasını, israf edilmemesini tavsiye eden Hz. Peygamber'in, bu doğrultuda abdest alırken bazen bir müd su bazen ise daha fazla su kullandığı, yine bazen organları birer kere, bazen ikişer, bazen üçer kere yıkadığını dile getirmiştir.[73]

3.7. Oryantalistlere Yönelik Eleştiriler: XX. yüzyılın başlarında Batılı şarkiyatçılar tarafından kaleme alınan *Encyclopaedia of Islam*, ilmî bir gayretin mahsulü olarak Müslüman araştırmacılar tarafından ilgiyle karşılanmakla birlikte *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde yayımlanan bazı yazılarda kapsamlı bir biçimde eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmelerde, ansiklopedinin birçok maddesinde tarihî, coğrafî ve dinî bağlamda ciddi hatalar, eksik aktarımlar ve ön yargılar bulunduğu, özellikle İslâm'ın kurucu şahsiyetlerine ilişkin yorumların nesnellikten uzak olduğu iddia edilmiştir. Mısır'da bazı Müslüman ilim adamları tarafından eserin doğrudan tercüme edilmesi ise önemli sorunlara yol açmıştır. Çeviri faaliyetinde eleştirel yaklaşıma yeterince önem verilmemesi, sadece aktarıcı bir şekilde davranılması ve Müslüman ilim adamları tarafından tashih edici bir yaklaşım benimsenmemesi bu sorunların başında gelmektedir. Böylece metinler arasında yer alan ön yargılar ve yanlış bilgiler yerelleşerek Müslüman toplum içerisinde yeniden üretime uğramıştır.[74] Bu nedenle derginin ilk sayılarından itibaren İslâm ansiklopedisindeki hatalara dair bir dizi makale kaleme alınmıştır.

Encyclopaedia of Islam'da İbnü'l-Cevzî'nin hadis tenkit yönteminin mezhebî taassupla ilişkilendirilmesi, *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisi yazarı Ömer et-Tîbî tarafından haksız bir değerlendirme olarak kabul edilmiştir. Özellikle *"mezhebine olan taassubu onu hadislere sert bir eleştiri yapmaya sevk etti"* şeklindeki ifade üzerine Ömer et-Tîbî, onun mezhep taassubuna sahip olduğuna dair bir kanaat bulunmadığını, eserlerinde çeşitli mezheplerin görüşlerine yönelik eleştiriler bulunmakla birlikte esas maksadının bağlamından koparılarak sunulduğunu dile getirmektedir. Ayrıca ansiklopedi içerisinde İbnü'l-Cevzî'nin eserlerine ve bazı önemli

[73] Abdurrahman eş-Şahbender, "en-Nezâfetü'l-İslamiyye ve't-Tıbbu'n-Nebevî", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 22-24.

[74] Ömer et-Tîbî, "Ahtâu Dâirati'l-Maarifi'l-İslamiyye", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354), 18-20.

risâlelerine yeterince temas edilmemesi yazar tarafından tenkid edilmiştir. Nitekim İbnü'l-Cevzî'nin sahih hadisleri koruma çabasıyla kaleme aldığı *el-Mevzû'ât*'ına ve nâsih-mensûh konulu eserlerine hiç değinilmemiştir. Yazar, bu kitapların asıl amacının, uydurma hadislerin yayıldığı ve sahih-zayıf ayrımının ihmal edildiği bir dönemde sünneti korumak olduğunu vurgulamaktadır. [75]

Encyclopaedia of Islam hakkında eleştirilen bir diğer husus ise tanıttıkları âlimlerin hakkında hatalı bilgilere yer verilmesidir. Örneğin, Sıbt İbnü'l-Cevzî olarak bilinen Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Yusuf'un nesebi ve isimlendirilmesiyle ilgili ansiklopedide hatalı bilgilerin olduğu ifade edilmektedir. Yazar, Sıbt ibnü'l-Cevzî'nin ansiklopedide hicrî 644 olarak kaydedilen vefât tarihi hakkında da hataya düşüldüğünü belirtmektedir. Zira güvenilir kaynaklardan biri olan *Şezerâtü'z-Zeheb*, onun 654 yılında vefat ettiğini açıkça belirtmektedir. Bu tarih yalnızca haricî bir kaynağa dayanmakla kalmayıp, Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin kendi eseri olan *Mir'âtü'z-Zamân* ile de teyit edilmektedir. Söz konusu eser, hicrî 495 yılından başlayarak 654 yılına kadar olan olayları kapsamaktadır; bu da müellifin en azından o tarihe kadar hayatta olduğunu gösteren güçlü bir delildir. Bunun dışında yazar, İbn Hıbbân, İbn Hayyân gibi alimlerin de nesep bilgilerinin yanlış verildiğini dile getirmektedir.[76]

3.8. Eser Tanıtımları: Dergide, bazı eserler ve yazarları hakkında geniş bilgi verilmiştir. Ahmed Mazhar el-Azme tarafından kaleme alınan *el-Edebü'l-müfred li'l-İmâm el-Buhârî* adlı makele bu hususta önemli bir örnek teşkil etmektedir. Makale boyunca Buhârî'nin genç yaşta başladığı hadis tahsiline ve hayatı boyunca ilim öğrenmedeki disiplin ve titizliğine, hadisleri seçmedeki dikkatine vurgu yapılır. Onun, pek çok hadisi bilmesinin yanı sıra hadislerin isnadında yer alan râvîlerin hayatları, yaşadıkları ortam, râvîlerin akranlarıyla ilişkileri gibi hususlarda da derin bilgi sahibi olduğu belirtilmektedir. Makalede, Buhârî'nin en meşhur eseri *el-Câmi'u's-Sahîh*'in yanı sıra, özellikle *el-Edebü'l-müfred*'in özgün değerine dikkat çekilir.

[75] Ömer et-Tîbî, "Ahtâu Dâirati'l-Maarifi'l-İslamiyye 5", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/5 (1354), 191-192.

[76] Tîbî, "Ahtâu Dâirati'l-Maarifi'l-İslamiyye 5", 192-193.

Bu minvalde her iki eser, İslâm ahlâkının sahih kaynaklara dayandırılması yönüyle önemli addedilmektedir. *el-Edebü'l-müfred*'de kadınlara selam verme, anne babanın yanına izinsiz girilmemesi, kardeşler arası saygı, mal ve nimetlere şükür gibi rivayetler bir araya getirilmiştir. Bu nedenle makalede söz konusu eser, Müslümanların aile ve toplum içerisinde ahlâkî davranış biçimlerini doğrudan hadislerden çıkarılması için önemli bir kaynak olarak sunulmuştur.[77] Bu tutum, İslâm toplumunun ıslahını Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarıyla gerçekleştirmeyi hedefleyen selefî bakış açısıyla uygunluk arzetmektedir.

3.9. Eser Tenkidleri: *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde, hadis alanında çağdaş dönemin en etkili ve tartışmalı isimlerinden biri Muhammed Nâsiruddîn el- Elbânî'dir. Elbânî dergi içerisinde kaleme aldığı çok sayıda makale dizisiyle dönemi içerisindeki bazı eserleri tenkid etmiştir. Bu eleştiriler genel itibariyle klasik eserlere değil çağdaş yazarlara yöneliktir. Tenkid edilen eserlerden biri Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde hadis hocası olan Muhammed el-Kettânî'nin, öğrencileri tarafından derlenen *Nusûsu hadîsiyye fi's-sekâfeti'l-amme* adlı çalışmasıdır. Elbânî, kitabın yayınlanış amacını önemli görmekle birlikte muhtavasında hadislerin kaynaklara dayandırılmasında, hadislerin sıhhatini belirlemede bir takım yöntem hatalarının olduğunu belirtmektedir.[78] Eleştirileri daha çok hadislerin ilmî usullere uygun bir şekilde tahric edilmemesi, sahih-zayıf ayrımının belirtilmemesi, muallak rivayetlerin mevsûl gibi sunulması ve güvenilir kaynaklara atıfta bulunulmaması gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisi editör heyeti tarafından, Kettânî'nin ilmine duyulan saygı nedeniyle makalenin altına *"Sayın değerli hocamız Muhammed el-Kettânî'nin görüşünü de öğrenmek isteriz. Zira çoğu zaman hakikatler, eleştiri ve araştırma neticesinde ortaya çıkar."* notu düşürülerek, ilim adamları arasında sağlıklı bir tartışma ortamının teşvik edildiği gösterilmiştir.[79] Bu not, derginin farklı görüşlere açık olduğunu göstermesi bakımından oldukça an-

[77] Ahmed Mazhar el-Azme, "el-Edebü'l-Müfred li'l-İmâm el-Buhârî", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 47/17-20 (1400), 324-329.

[78] Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, "el-Kütüb: Nakdu Nusûsu hadîsiyye fi's-sekâfeti'l-amme", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 33/5-8 (1386), 171-174.

[79] Elbânî, "el-Kütüb: Nakdu Nusûsu hadîsiyye fi's-sekâfeti'l-amme", 174.

lamlıdır. Bununla birlikte Elbânî, Kettânî'ye yönelik eleştirilerini eserdeki rivayetleri incelemek suretiyle derginin farklı sayılarında beş ayrı makale olarak yayımlamıştır.[80]

Elbânî'nin *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisinde yayınlanan bir diğer eleştirel yazı dizisi ise tanınmış akademisyen Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî'ye yöneliktir. Elbânî, Bûtî'nin iki ciltlik *Fıkhu's-Sîre* adlı eserine dair değerlendirmesinde, başlangıçta Bûtî'nin hadislerin sıhhatine dayalı bir sîret anlatımı yapacağını vadetmesinden memnuniyet duyduğunu ifade etmektedir. Elbânî, bu yöntemi "sahih rivayetlere dayanma" şeklinde tanımlayarak, uzun zamandır böyle bir çalışmanın eksikliğini hissettiğini ve bu nedenle eseri inceleme isteği duyduğunu belirtir. Ancak bu olumlu beklentiye rağmen, Elbânî bu metodolojik iddianın eserde tam anlamıyla gerçekleştirilmediğini savunur. Özellikle sîret kaynakları ve hadis külliyatından yapılan alıntıların sahihlik ölçütlerine göre yeterince ayıklanmadığını, "sahih sünnet" vurgusunun tutarlı şekilde sürdürülmediğini dile getirerek eleştirel bir değerlendirme sürecine girmiştir.[81] Elbânî, derginin pek çok sayısında yaptığı bu eleştirilerini daha sonra bir kitap olarak yayımlamıştır.

Sonuç

Uzun yıllar düzenli bir şekilde basılması ve etki alanının genişliği nedeniyle Suriye'nin en önemli dergilerinden biri haline gelen *et-Temeddünü'l-İslâmî* dergisi, Suriye'nin modern tarihinde İslâm düşüncesi ve medeniyet tasavvuruna etki eden önemli yayınlarından biri olarak görülmektedir. Dergi, yaklaşık 50 yıl süren yayın hayatı boyunca hadis ve sünnete dayanan İslâm geleneğini muhafaza ederken, diğer taraftan ortaya çıkan güncel meseleleri ele alan yazılarıyla Şam ıslah hareketinin bir parçası olmuştur. Akademik metinler, edebî denemeler, şiirler, çeviriler, haber ve inceleme yazıları gibi çeşitli yazı türlerine yer vermesi, derginin farklı ilgi alanlarına hitap ederek geniş okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlamıştır.

[80] Bu makaleler Temeddünü'l İslâmî dergisinin 33 cildinde, 579-604, 34. Cildinde 163-170, 344-352 ve 784-791. Sayfaları arasında yer almaktadır.

[81] Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, "Ta'liku alâ ehâdisi fî kitâbi Fıkhi's-Sîre", *et-Temeddünü'l-İslâmî* 42/7 (1395), 537-544.

Dergide İslâmî ilimler başta olmak üzere, edebiyat, sanat, mimari, felsefe, tıp gibi çeşitli alanlarda yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazılarda hadis ve sünnet vurgusunun her zaman ön planda yer aldığı görülmektedir. İlk sayılardan itibaren neredeyse her sayıda dergi içerisinde hadis ve sünnete dair müstakil bir veya birkaç makale yer almaktadır. Dergi bu yaklaşımıyla, sünnetin toplum için elzem olduğunu ve Hz. Peygamber'in örnekliğiyle yeniden şekillendirilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek gayesiyle özellikle hadis şerhlerine geniş yer ayırmıştır.

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisi içerisinde hadisler çoğu zaman ahlakî bir yol gösterici olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte rivayetlerin güvenilirliği ve değerlendirilmeleri üzerinde de sıklıkla durulmuştur. Nitekim Suriye'nin önemli selefî âlimlerinden Muhammed Nasıruddin el-Elbânî, "Zayıf ve Uydurma Hadisler" başlıklı bir yazı dizisi kapsamında klasik eserlerde yer alan rivayetlerden bazılarını yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmuş ve sıhhat durumunu ele alınmıştır. Bu yazı dizisi aynı zamanda, derginin dönemin selefî ıslah hareketi ile uyumlu bir hadis metodu benimsediğini de ortaya koymaktadır.

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisinde yer alan yazılar, sünnetin Kur'ân'la olan ilişkisini de açık bir biçimde ortaya koymakta; sünneti, Kur'ân'ın tamamlayıcısı, açıklayıcısı ve pratikte yaşanmış hali olarak değerlendirmektedir. Dergideki ilmî yazılar, Kur'ân'ın doğru anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi için Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerine ihtiyaç duyulduğunu savunur. Özellikle modern dönemlerde hadis ve sünnete yönelik olumsuz fikir akımlarına karşı Hz. Peygamber'in teşrî görevi vurgulanmaktadır. Sünnetin de Kur'ân gibi bir vahiy olduğu, hadisin de müslümanlar için bağlayıcı kesin bir huccet olduğu, sıhhati tespit edilen ahad haberlerin her alanda kabul edilmesi gerektiğine dair görüşler dergideki çeşitli makalelerde yer almaktadır.

Dergide Hz. Peygamber'in hayatı ile İslâm'ın ilk birkaç asrına şahitlik etmiş sahâbe, tabiîn ve tebe-i tabiînin hayatlarına büyük önem verilmiştir. Onların hayatları detaylıca ele alınarak, ahlâkî ve ilmî duruşları Müslümanlara örnek model olarak sunulmuştur. Dergilerde

hadis tarihi ve usulüyle ilgili bilgilere de yer verilmiş, uydurma rivayetlerin ortaya çıkış süreci ve buna karşı alınan tedbirlere temas edilmiştir.

et-Temeddünü'l-İslâmî dergisinde yer alan bazı yazılar, oryantalistlerin eleştirilerine savunmacı bir dille doğrudan cevap verme amacı taşımaktadır. Oryantalistlerin metodolojik ön yargılarına karşı geleneksel İslâmî yöntemin hem aklî hem tarihî açıdan daha sağlam temellere dayandığı ileri sürülmektedir. Aynı zamanda oryantalist bilgiyi doğrudan kabul etmek yerine, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek ve İslâm kaynaklarıyla karşılaştırma yapmanın önemi dile getirilmektedir.

Kaynaklar | References

Âbidîn, Bedreddîn. "el-Hadîs: Fî terki'ş-şubühât". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/6 (1356), 165-167.

Âbidîn, Bedreddîn. "el-Hadîs: Seb'atün fî zıllillah". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/8 (1356), 230-231.

Akkaya, Gülşah Neslihan. "Suriye'de İslami Muhalefetin Yeniden Canlanışı". *Tezkire* 48 (2014), 121-145.

Atmaca, Veli. "Hadisler Çerçevesinde Tıbb-ı Nebevî'nin İnanç Boyutu Üzerine". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (2011), 35-53.

Azme, Ahmed Mazhar. "Ahlaku'r-Rasûli'l-A'zâm". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 8-9.

Azme, Ahmed Mazhar. "Âmu't-Temeddüni'l-İslâmî'l-Âşir". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 10/1 (1363), 3.

Azme, Ahmed Mazhar. "el-Edebü'l-Müfred li'l-İmâm el-Buhârî". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 47/17-20 (1400), 324-329.

Azme, Ahmed Mazhar. "Emâlüne fi'l-İslâm". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 2-3.

Baytâr, Muhammed Behcet. "Tefsîr: el-Emru bi'l-ma'rûf ve'n-nehyu ani'l-münker". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 5-6.

Baytâr, Muhammed Behcet. "Kabsu mine'l-ıslâhi'n-Nebevi: Hürmetü'l-mereti fi'l-İslâm". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354), 44-47.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı, 1992.

Cafan, Süleymân. "Medresetünâ tehzîben ve ta'lîmen". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/25 (1365), 387-388.

Commins, David Dean. *Osmanlı Suriyesi'nde Islahat Hareketleri*. çev. Selahaddin Ayaz. İstanbul: Yöneliş, 1993.

Dehmân, Muhammed Ahmed. "el-Hadîs: es-Sıyâm". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/7 (1356), 199-200.

Dervîş, Abdullah Muhammed. "el-Kütüb: Şu'be b. el-Haccâc". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/5-8 (1402), 123-135.

Dervîş, Abdullah Muhammed. "Sahîhu İbn Huzeyme". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/1-4 (1402), 45-57.

Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn. "el-Kütüb: Nakdu Nusûsu hadîsiyye fi's-sekâfeti'l-amme". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 33/5-8 (1386), 171-174.

Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn. "Ta'liku alâ ehâdisi fî kitâbi Fıkhi's-Sîre". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 42/7 (1395), 537-544.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. "Vücûbu't-tefakkuh fî'l-hadîs". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 19/23-24 (1372), 529-530.

Hâc, Abdurrahman. "et-Temeddünü'l-İslamî ve's-Selefiyiyyetü'l-Islâhiyyetu'ş-Şâmiyye". *Al-Multaka*. Erişim 01 Haziran 2025. http://www.almultaka.org/site.php?id=522

Haj, Abdul Rahman. "Salafism and Salafis in Syria: From Reform to Cihad". *AMEC: Afro-Middle*

East Centre. Erişim 14 Haziran 2025. https://amec.org.za/salafism-and-salafis-in-syria-from-reform-to-jihad-2/

Hânî, Abdurrahman. "Alâ minberi'l İslâm: Şerhu hadîsi şerîf". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 7-8.

Hânî, Abdurrahman. "Alâ minberi't-terbiyeti'l-Muhammediyye: Şerhu hadîsi şerîf". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 2/9 (1355), 392-394.

Hânî, Abdurrahman. "el-Hadîs: es-Sünnetü ve'l-ictima". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/2 (1356), 38-39.

Hânî, Abdurrahman. "el-Hadîs: Şerhu hadisi şerîf". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/9 (1356), 261-262.

Hatîb, Ahmed Muaz. "Rihletü't-Temeddüni'l-İslâmî". *Darbuna*. Erişim 01 Haziran 2025. https://www.darbuna.net

Hatîb, Zeki. "Seyyidünâ Muhammed hüve'l-mu'cizetü'l-kübrâ". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 2/3 (1355), 112-116.

Hüseyn, Muhammed Hıdır. *Mevsûatu'l-a'mâli'l-kâmile li'l-İmâm Muhammed Hıdır Hüseyn*. nşr. Ali Rıza Hüseyn. Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2010.

Islamictmddn. "التمدن الإسلامي". Erişim 14 Haziran 2025. https://islamictmddn.net/tmedon-magazine/magazine-volumes

İstanbûlî, Mahmûd Mehdî. "Hafletü şehâdât". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/12-13 (1365), 199.

Kâtib, Hasân Bedreddîn. "er-Rivâyetü fi'l-hadîsi'ş-şerîf". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 45/17-20 (1398), 226-228.

Khatib, Ahmad Mouaz. "Al-Tamaddun Al-Islamı: Passé Et Présent D'une Associatıon Réformıste Damascène". çev. Thomas Pierret. *Maghreb Machrek* 198 (2008), 79-92.

Khoury, Philip Shukry. *Syria and French Mandate: The Politics of Arab Nationalism*. New Jersey: Princeton University, 1989.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı, 1981.

Özkoç, Özge. *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008.

Pierret, Thomas. "The Syrian Baath Party And Sunni İslam: Conflict and Connivance". *Middle East Brief* 77 (2014).

Rifâî, Bâsil. "el-Cem'iyyâtü'l-İslâmiyye fî Sûriye". *Râbıtatü Udebâi'ş-Şâm*. Erişim 01 Haziran 2025. https://www.odabasham.net

Sarıcı Doğan, Nuran. *Elbânî'de Metin Tenkidi*. Ankara: Fecr, 2025.

Selmân, Muhammed el-Hasen. "Târihu Mecelleti't-Temeddüni'l-İslâmî". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354), 43.

Sıddık, Muhammed. *XX. Asırda Şam'da Hadis Çalışmaları*. Ankara: Fecr, 2022.

Soyalan, M. Yaşar. *Emevî Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye*. İstanbul: Mana, 2013.

Suyûtî, Muhammed Saîd. "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 1". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 4-8.

Suyûtî, Muhammed Saîd. "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 2". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/2 (1354/1935), 48-53.

Suyûtî, Muhammed Saîd. "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 3". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/3 (1354/1935), 83-85.

Suyûtî, Muhammed Saîd. "Mu'cizâtü fi't-tıbbi li'n-nebiyyi'l-arabîyyi ve'r-rasûli'l-âlemî 4". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/4 (1354/1935), 130-132.

Şahbender, Abdurrahman. "en-Nezâfetü'l-İslamiyye ve't-Tıbbu'n-Nebevî". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/1 (1356), 22-24.

Şahîn, Ahmed Beşîr. "es-Sahabiyyu'l-A'râbî es-Sâdık ez-Zâhid Cündeb b. Cünâde el-Mulakkab bi-Ebî Zerr". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 49/5-8 (1402), 105-110.

Şinkîtî, Muhammed Emîn. "Ta'zîmu'n-nebi ve't-tesmiyetü bi ismihi". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 3/4 (1356), 121.

Teitelbaum, Joshua. "The Muslim Brotherhood in Syria, 1945-1958". *Middle East Journal* 65/2 (2011), 213-233.

Tîbî, Ömer. "Ahtâu Dâirati'l-Maarifi'l-İslamiyye". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354), 18-24.

Tîbî, Ömer. "Ahtâu Dâirati'l-Maarifi'l-İslamiyye 5". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/5 (1354), 191-195.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı, 1992.

Urfî, Muhammed Saîd. "el-Cumûd". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 1/1 (1354/1935), 13-16.

"Durûsu Ramazân et-Temeddün". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 11/13 (1364), 183.

"Froebel ve hadâiku'l-etfâl". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 12/31-32 (1365), 490-491.

"Min semerâti'l-kütüb: es-Sünnetü ve muvâfakatuhâ et-tâmmetü lil-Kur'ân". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 28/21-24 (1381).

"Nizâmu Cemiyyeti Temeddüni'l-İslâmî". *et-Temeddünü'l-İslâmî* 29/5-8 (1382), 158-168.